

Másfél évtizedes zárva tartás után, 2020. október 8-án újra kitérte kapuit a látogatók előtt a Soproni Múzeum egykori anyaháza. A *Mestermű. Polgári életvilág és kézművesség a 19. század végi Sopronban* című állandó néprajzi kiállítás nyitását a múzeum munkatársainak négy éves előkészítő munkája előzte meg, hogy szakmaiságában kifogástalan és a modern látogatói igényeket élménygazdag módon kielégítő tárlat fogadja majd az érdeklődőket.

E sorok írója a kiállítás egyik kurátoraként és kiállításszervezőjeként a kiállítás létrehozásának logisztikai lebonyolítása mellett elsősorban a szakmai, tudományos tartalmak könnyebb befogadhatóságáért, az interaktív bemutatási módok 21. századi formába öntéséért volt felelős, így a cikk is ebből a nézőpontból mutatja be a kiállítást. És bár a tárlat a Covid-19 világjárvány miatt csupán öt hétig tarthatott nyitva, és az írás születése idején (2021 márciusa) még nem látszik a múzeumok újrainyitásának lehetősége, a rendezői koncepció bemutatása mellett igyekszünk beszámolni az első látogatói visszajelzésekről is.

Az épületről

Lenck Emil nagykereskedő 1890-ben rendelte meg új otthonának terveit Otto Hofer soproni származású bécsi építészttől. A Deák téri kertben két év alatt, 1890 és 1892 között felépített, historizáló villaépülettel minden bizonnyal elégedett lehetett, a gyönyörű arányú, nagyszabású, pazar berendezésű új otthon tágas terekkel, napfényes szobákkal várta a feleségével és négy gyermekével beköltöző büszke tulajdonost. A család azonban nem sokáig élvezhette a villa és a park nyújtotta örömeit: Emil atyja intelmei ellenére tőzsdézni kezdett, és a Soproni Építőbank bukása után a család kénytelen volt előbb csak bérbe adni (néhány évig a dán királyi család tagjai is lakták), majd 1907-ben áruba is bocsátani szeretett otthonát.

Az egykori Lenck-villát Sopron vármegye és Sopron sz. kir. város *Régészeti Társulata* vásárolta meg kultúrpalota – ma úgy mondjuk: múzeum – céljára. Az 1913-ban megnyílt kiállítás akkoriban a városi múzeum teljes gyűjteményének kincseivel várta a látogatókat, 1987 után pedig kizárólag a néprajzi gyűjtemény bemutatóhelye lett. A kétezres évek derekán életveszélyessé nyilvánított épület 2018-ban megkezdődött átfogó rekonstrukciónak gyümölcse napjainkra, az új állandó kiállítás megnyitásával érett be teljesen.

Megérkezés

A látogatók az átrium információs pultjánál tudnak jegyet váltani a kiállításra. A jegy mellé egy kiállításvezetőt is kézhez kapnak, melynek újságformátuma a kiállítás tartalmát hi-

vatott erősíteni. A *Régi Újság* című, a 19. század végi napilapok szerkesztési sajátosságait és stílusát követő újság amellelt, hogy bemutatja az épület két szintjének térképét, ízelítőt ad a korabeli Sopron híreiből, ünnepeiből és mindennapjaiból, kulturális életéből, és segít közelebbről is megismerni azt a Hofmann családot, amelynek családi ünnepéhez csatlakozhat a kiállítás bejárása során. A kiállítás falszövegei és feliratai kétnyelvűek: magyar és német, de a *Régi Újság* angol nyelvű változatában minden szöveges tartalom elérhető angolul is.

A jegy megváltása után javasolt igénybe venni a szekrényes ruhatárat. A szekrények ajtajainak külső oldalán kérdést, belső oldalán választ találhatunk Sopron múltjának érdekességeiről. Az átriumban elhaladunk még egy különleges ülőbútor, egy „papucshúzó” mellett. Tudjuk, hogy a legtöbb soproni emlékezetében úgy él a villa, mint ahol cipőre húzott textilpapucsban szabad csak közlekedni, sőt, titokban akár csúszkálni is. Ezt az emléket szerettük volna felidézni a papucshúzás napjainkban is élő lehetőségével, és örömmel hallgattuk a papucskok láttán a látogatók visszaemlékezéseit.

Mestermű. Polgári életvilág és kézművesség a 19. század végi Sopronban

A kiállítás címében is hordozza azt a kettősséget, amely tartalmilag újszerűvé teszi. A Soproni Múzeum gazdag néprajzi gyűjteménye párhuzamosan válik megismerhetővé azzal a polgári közeggel, amellyel a saját korában is összefonódva élt. Bár a néprajzot és a polgári művelődéstörténetet kiállításban ritkán vonjuk egymás mellé, a két világ itt izgalmasan elegyedik egymással. A néprajzi anyag túlsúlya a rendezői koncepcióban vitathatatlan és a befogadó számára is egyértelmű, apró utalások azonban mindvégig színesítik a tárlatot. A cipésznél a csizmadiaműhely szerszámai, félkész és kész csizmái mellett báli cipők is helyet kaptak, onnan pedig gondolatban már csak egy lépésre vagyunk a kitalált esküvői történetünk lakodalmi mulatságról ábrándozó örömanyjától – a látogatók pedig meglepetten és örömmel veszik észre a jelzésszerűen vitrinbe helyezett táncrendeket. A kalaposműhelyben a rábaközi népviselet díszes pörgekalapja és a cylinder egymás mellett készülnek. A harkai kármentős kocsmában jóskártya másolatával játszhatnak az érdeklődők, a vásári árusok között pedig külön kis vitrinben mutatunk be válogatást azokból a pénzermékből, amelyekkel a különböző korokban fizethettek elődeink Sopronban (vagy Scarbantiában) Claudius császár bronz sestertiusától I. Ferenc József magyar királyi váltópénzéig.

Étkező és télikert

A Lenck-villa helyreállított étkezője és télikertje hangulatában olyan erősen közvetíti a nagypolgári életstílust, hogy témájukul – a néprajzi elemeket mellőzve – tisztán a 19. század végi viselkedéskultúrát és etikettet választottuk.

Az étkező központi eleme egy hosszú asztal, abroszán nyomtatott terítéssel (1. kép). A pusztán grafikai elemként megjelenített étkészlet minden darabja Iparművészeti gyűjteményünk fotómásolata, a székek körben szintén a múzeum saját, ónémet bútorainak

1. kép. A Lenck-villa étkezője. Fotó: Rombai Péter / RepeszTech

másolatai – fehér színben, hogy egyértelművé tegyük azok installáció voltát. Az asztalon korabeli menükártyák, receptek és az étkezési kultúrával kapcsolatos illemszabályok bővítik a látogatók gasztrotörténeti ismereteit.

Óriási öröm számunkra, hogy a több évtizede lebontott télikert az épületrekonstrukció során elkészülhetett, mert pótolhatatlan része a villaépület tereinek. A két benne elhelyezett tárlóban bájos, apró kellékei láthatóak a 19. századi mindennapi életnek: legyezők, különleges kártyajátékok lapjai, pecsétnyomók, bonbonier, chatelaine (női övdísz) vagy egy kifejezetten bajuszosok számára készült porceláncsésze. A bajuszcse-

sze mellett, hogy a látogatók egyik legkedveltebb darabja, ritkaság volta okán a kiállítás megnyitása óta országos érdeklődésre is számot tart, a Duna Televízió Család-barát magazinjának ismeretterjesztő blokkjában főszereplő is volt már.

A télikert három félköríves falfülkéjébe – eredeti funkciójukat betöltve – szobrok kerültek: a két kisebb fülkébe a múzeum saját gyűjteményéből választottuk Kugler Ferenc Liszt Ferencet ábrázoló terrakotta mellszobrát, illetve egy ismeretlen mestertől származó 19. század végi női gipsz mellszobrot. Az állóalakos falfülkébe a Magyar Nemzeti Galéria egy márványszobrát kölcsönöztük. A közel másfél méter magas, Artemisz istennőt ábrázoló művet ismeretlen szobrász készítette Praxitelész után.

A citrusfákkal díszített télikertből pompás látvány nyílik a múzeumkertre, gyönyörűen felújított szökőkútjának csobogása idehallatszik. A télikert vonalát követő kényelmes ülőbútorokon szívesen elidőzők számára egy 19. század végi illemkalauz szerkesztettünk korabeli tanácsadókönyvekből, amely eligazítja olvasóját hétköznapi életben és ünnepekben egyaránt, legyen szó kocsikázásról, társasági életről, utcai sétáról kedvezőtlen időjárási viszonyok között, vagy akár párbajról. A kor hangulatát megidézve a lapot újságtartón olvashatjuk.

Mind az étkező, mind a télikert installációit kérésünkre úgy tervezték meg, hogy azok nagy része rövid idő alatt elbontható legyen, így a helyiségek a műtárgyak teljes biztonságára mellett rendezvényhelyszíneként is kibérelhetők: esküvői, családi vagy portréfotózások, de akár kamarakonzert vagy polgári házasságkötési szertartás méltó és már most népszerű helyszínei.

Hofmann Liza férjhez megy

Már a kiállítás koncepciójának megalkotásakor szembesültünk azzal a furcsa feszültséggel, amit a historizáló villaépületbe tervezett néprajzi anyag látványa kelthet a látogatóban. A látszólagos ellentmondást egy kerettörténettel igyekeztünk feloldani. A villába képzeletben egy nagypolgári családot költöztettünk, akik bár hangsúlyozottan nem azonosak a Lenck családdal, de körülményeik nagyon hasonlóak. Néhány látogató csodálkozva tette fel a kérdést, hogy vajon miért találtunk ki alternatív családtörténetet a soproniak számára oly sok helyről ismerősen csengő Lenckek helyett, de mindenki számára megnyugtatónak bizonyult a válasz: az elképzelt történet szálát kedvünkre alakíthattuk olyan irányba, amely minél színesebb képet fest a 19. század végi Sopron hely- és művelődéstörténetéről, a családtagok szubjektív megszólalásai pedig közel hozzák őket a mai kor emberéhez – egy valós történelmi család esetében ekkora szabadsággal nem rendelkezünk volna. Természetesen a Lenck családnak is adózunk, rögtön az első teremben olvashatjuk történetüket.

A kitalált cselekmény 1892-ben zajlik, a soproni borkereskedő Hofmann Gusztáv nagyobbik gyermeke, Liza frigyre készül lépni a komáromi származású huszártiszttel, Szőnyi Ágostonnal. A Hofmann család apraja-nagyja és személyzetük mindent megtesz, hogy a nagy nap a lehető legfényesebben és zökkenőmentesen folyhasson, a szükséges kellékek beszerzéséhez pedig sorra látogatják a város kézművesműhelyeit. A földszinti

2. kép. A posztószok-szabók-gombkötők terméből a német szabókhöz érkezünk.

Fotó: Rombai Péter / RepeszTech

műhelyekben maguk a családtagok rendelnek és vásárolnak, miközben a mesterségekkel kapcsolatos személyes emlékeiket, élményeiket és véleményüket is megosztják a látogatókkal, míg a pincésinti műhelyekbe, valamint a vásárba és a kocsmába a személyzetet kísérhetjük el.

Szereplőink megjelenítésekor törekedtünk arra, hogy a látogató számára minél valóságosabb, személyes élményt nyújtsunk, hiszen annál közelebbnek érzi majd magához az általuk tett szubjektív megszólalásokat, és így biztosabban célba ér a néprajzi tartalmat erősítő üzenet is. A kiállítás nyitóterében egy film rövid, de mozgalmas cselekménnyel mutatja be családunkat: Liza szerelmes levelet kap vőlegényétől, és izgatottan, de sokáig sikertelenül keres helyet az elolvasására, hiszen ebben a házban mindig történik valami. A mozgóképen megismert családtagok életnagyságú, szövegbuborékkal ellátott képeken kísérik végig a látogatókat a földszinti kiállítótereken. A szereplőket ábrázoló képek alapja fénykép, de számítógépes átdolgozás során rajzosabb küllemet kaptak, kérésünkre a grafikus a 19. század végi divatlapok litográfiáinak képi világához közelítette őket. Tapasztaltuk, hogy a látogatók nagyon szeretik ezeket a falra kasírozott alakokat, szívesen fényképezkednek velük, a képeket lelkesen osztják meg közösségi oldalakon, így is népszerűsítve a múzeumot és a kiállítást.

A földszint egyik legkedveltebb kiállítótere a német szabók terme. Itt hat olyan ruharekonstrukciót mutatunk be, amelyen lépcsőről lépésre követhető végig a nyugat-európai divattörténet a 18. század végétől a 19-20. század fordulójáig. A ruhák közül kettő nemesmásolat, eredeti példányuk a Soproni Múzeum Storno-házbeli helytörténeti kiállításán tekinthető meg, ezt a feliratukban is hangsúlyozzuk. A Lenck-villa a múzeum többi kiállítóhelyétől viszonylag távol esik, ezért a kiállításban máshol is megragadtuk a lehetőséget, hogy más kiállítóhelyeinket is a látogató figyelmébe ajánljuk. Ilyen például a már említett vitrin a piactéren, a benne lévő pénzermék a Régészeti gyűjteményünk darabjai, így fel tudtuk hívni a figyelmet a vitrinszövegben a Fabricius-ház régészeti kiállítására. A ruharekonstrukciók korban utolsó darabja egy elképzelt menyasszonyi ruha, amelyet történetünk szerint Liza az esküvőjén visel majd. Ehhez a ruhához inspirációul Storno Anna portréja szolgált, amely megtekinthető a Storno-kiállításban, és amelyet természetesen a kiállításszövegben szintén ajánlunk a látogatóknak. A ruharekonstrukciók felirataival mellett anyagmintákat is elhelyeztünk, hogy szabadon tapinthatóvá váljanak a finom anyagok, amelyekből készültek.

A földszinti térsort egy egyéni látogatók számára kialakított interaktív foglalkoztatótér zárja le, melynek leglátványosabb eleme egy nagyméretű monitoron bemutatott filmjelenet: a Hofmann család tagjai, népes rokonságukkal és a vőlegény családjával kiegészülve az esküvői csoportkép felvételéhez állnak össze: a személyzet elrendezi a helyszínt, a családtagok csevegnek, ismerkednek, a futkározó gyerekek között vidáman koccintanak a fiatalok boldogságára. Figyeltünk rá, hogy a játékfilmek minél inkább kötődjenek a helyszínhez: a kezdőjelenetet a villában, a zárójelenetet a villa parkjában forgattuk. A foglalkoztatóban olyan 19. század végi játékok másolatait helyeztük ki – golyóvezető, kaleidoszkóp, vesszőparipa vagy öltöztethető papírbabák – amelyekkel különböző korosztályú gyerekek is elidőzhetnek. Ugyanígy a kihelyezett korhű ruhamásolatoknál is igyekeztünk mindenkire gondolni: 15 jelmez várja a beöltözni vágyó gyermekeket és felnőtteket. Ebben a térben elbúcsúzunk a Hofmann család tagjaitól és a lépcsőházon át a pinceszinten folytatjuk utunkat.

Pinceszint: Szolgák, utcák, műhelyek

A lépcsőn leérve öt világító, háromdimenziós (lenticuláris) táblán a személyzet tagjai mutatkoznak be. A kép kétféleképp is ábrázolja a szereplőt: a portré mellett a szolgáltatás módjára jellemző nézet is megjelenik. Az inas, a kocsis, a szakácsné, a cseléd lány és a pincemester jellemzése alatt feladatkártyák sorakoznak: a személyzet tagjai fejenként két, az esküvő előkészítésével kapcsolatos feladattal lettek megbízva. A feladatok végrehajtásához a pinceszinti műhelyek valamelyikébe kell ellátogatni, a sikert az adott műhelyben elhelyezett végpont egyértelműsíti, amelyhez a feladatkártya egyedi oldalvágata pontosan illeszkedik. A szakácsné kuglófformát vásárolna, a pincemester új hordókat, a látogató pedig velük keresheti a megoldást.

3. kép. A pinceszint „utcáinak” egy szakasza. Fotó: Rombai Péter / RepeszTech

A pincszinti folyosók falait hosszú szakaszokon üveg borítja, amelyre házfalak fekete-fehér fotóit kasíroztuk (3. kép). A jelenben készült nagy felbontású képek olyan épületeket ábrázolnak, amelyek már a 19. században is díszítették Sopront, az árulkodó jeleket (kaputelefon, csengő, cégábla) Photoshoppal tüntettük el. A képzeletbeli utcákat macskaköves padlómatrica borítja, a házfalak elé padokat, zsákokat, kutat, kosarakat helyeztünk – mindezen installáció a monokróm színeivel emelkedik el a valóságtól és válik jelzésértékűvé. Ám érzésünk szerint ezek az eszközök még nem voltak elegendők ahhoz, hogy életet leheljenek a beltérben – sőt, pinceszinten – bemutatni kívánt kültérbe, ezért újra a film eszközhöz nyúltunk. A két folyosó egy-egy kapualjába az adott kapualj valós helyszínén forgatott játékfilmet vetítettünk projektorral, betekintést engedve ezzel a soproni udvarok izgalmas életébe. Az utcáról nyíló műhelyek bejáratát több helyen is műtárgy-cégér jelzi, belépve keveredik a múzeumi kiállítás klasszikus bemutatási módja (üvegfal, posztamens, vitrin) az enteriőrrel.

Élettel teli ház – múzeumpedagógia

A kiállítás tervezése során kiemelt célunk volt, hogy a hatalmas épület nehéz falai közé életet vigyünk. Ennek egyik eszközéül a kiállítás számára forgatott filmek kínálkoztak. A játékfilmekről már esett szó, de négy mesterség esetében igyekeztünk dokumentarista-jelleggel is forgatni: a kékfestő, a paszománykészítő, a kádár és a kovács műhelyeiben

találkozhatunk mesterséget bemutató filmmel. Bár nem könnyű a 21. században olyan kézműveseket találni, akik 19. századi – esetleg még régebbi – technikával alkotnak, de ezek a filmek kiállításszöveggel vissza nem adható érzékletességgel gazdagítják a kiállítást: a vitrinben elhelyezett kézműves eszközök nemműtárgy-párjai megelevenednek, a műhelyek valódivá válnak, a szerszámok jellegzetes hangjai-zajai betöltik a kiállítóteret és a mesterek kezei alól kincsek jönnek ki.

A másik eszközünk az épület étellel való megtöltéséhez a minél szélesebb múzeum-pedagógiai paletta kidolgozása, a gyermekek és felnőttek kiállításba való bevonása. Szinte minden teremben helyezettünk el egy-egy lehetőséget az interaktivitásra, gyakran hívjuk játszani a kiállításban járókat. A céhes teremben mágneses memóriakártyával gyakoroltatjuk a céhjelvények megjegyzését, a gombkötőműhelyben a padlómatricán szétgurult gombok megkeresésére buzdítjuk a látogatót (2. kép), a kalaposnál szabadon felpróbálhatóak a másolatban kitett fejfedők, a kékfestőnél papírra pecsételhetőek a minták, a cipésznél a családtagok cipőit kell megkeresni. A játékok sora folytatódik a pinceszinten is: a szárazmalomban mozgatható a makett, a kocsmában kártyából lehet jósolni, a fazekasnál 3D-s puzzle korsó rakható ki. A borospincében interaktív fal várja a soproni bor iránt érdeklődőket: a 3,5 méter széles falra Heimler Károly: Sopron topográfiája (1936) dűlőneveket is feltüntető térképmelléklet-részletét kasíroztuk, 10 kinyitható ablakkal (4. kép). Az ablakok a múzeum Fotóadattárából származó, szőlő- és borkultúrához kapcsolódóan tematikusan gyűjtött képekre nyílnak, és izgalmas érdekességekkel szolgálnak a téma iránt érdeklődőknek többek közt szőlőfajtákról, babos ételekről, kereskedelmi útvonalokról és szüretről.

A pincszint legnagyobb egybefüggő terében a soproni vásárok világát mutatjuk be. A három standdal szemben (a mézeskalácsos és viaszműves, a fazekas és a faesztorgályos) egy teljes játékstandot rendeztünk be. A sátoros pult mögötti kosarakban filcből varrt zöldségek, gyümölcsök és más piaci ételfélék – mézeskalács, fánk, lacipecsenye kenyérrel, stb. – kínálják magukat árusításra és megvételre. A szerepjátékot felköthető kötényekkel és nyakba akasztható szerepkártyákkal színesítették múzeumpedagógusaink. A kártyák leírása segít eligazodni a piacok mindennapjait egyre kevésbé ismerő fiatal generáció számára ebben az izgalmas forgatagban, megismerteti és eljásztatja a vevőn és a kofán kívül a piaci legyet, a vásárbíró, az ögyelgőt, a mutatványost, a hajcsárt, a fuvarost, a képmutogatót, a mázsálót és a piaci koldust.

Ezidáig csupán az egyéni látogatók számára kialakított múzeumpedagógiai lehetőségekről volt szó, és nem említettük azokat a kalandos foglalkozásokat, amelyeket múzeumpedagógusaink dolgoztak ki a hozzánk érkező gyermekcsoportok számára. Színes kínálattal várjuk a hozzánk látogató osztályokat, táborozókat egyaránt, többek között 40 gyermek számára varratott poncichter- és cselédköténnyel, illetve egy céhláda-másolattal, amelynek titkos rekeszei egy izgalmas múzeumi óra élményét rejtik magukban.

4. kép. A pinceszinti borospince interaktív falának részlete. Fotó: Rombai Péter / RepeszTech

Filiáléajánló és múzeumshop

A Soproni Múzeum legtöbb kiállítóhelye a történelmi belvárosban helyezkedik el, csupán pár perc sétára, egy-két utcányira egymástól, a látogató könnyen irányítható egyik helyről a másikra, és ő maga is felfedez egy-egy filiálét a sétája során. Elsősorban turisták számára helyeztük el az átriumban azt az érintőképernyőt, amely a múzeum minden kiállítóhelyét bemutatja, gazdag képanyaggal illusztrált leírást ad a kiállításokról és térképpel segít odatalálni a Lenck-villából.

Bízunk benne, hogy ha a villába betérőnek tetszett az épület vagy a kiállítás, emléktárgyat is visz magával a múzeumshopból. Minden tárgyunk egyedi, a villa díszítőmotívumait vagy egyes kiállítási tárgyakat alapul vevő mintával készült, így a látogató hazavihet magával egy részletet a Lenck-villa páratlan hangulatából.